

ROME - DOMUS AUREA

Sinds de zomer van 1999 is het onderhand mythisch geworden paleis van **keizer Nero** opnieuw voor het publiek open gesteld (tenminste gedeeltelijk). Gedurende een 20-tal jaar is er gewerkt aan de restauratie en momenteel (februari 2000) zijn een 25tal zalen van de 150 voor het publiek toegankelijk. Het is een zeer 'geleide' vorm van bezoek dat is toegestaan: uitsluitend op reservatie kan er elk kwartier een groep van een 25tal personen deze zalen doorwandelen. Een bezoek duurt ongeveer 3 kwartier en volgt een vast parcours. De reden voor een bezoek is in de eerste plaats de 'omgeving': je krijgt een indruk van de imposante omgeving waarin een type als keizer Nero zich 'thuis' voelde, ook al heeft hij er nauwelijks van 'genoten': naar alle waarschijnlijkheid was de afwerking ervan nog niet voltooid toen hij geen andere uitweg meer zag dan zelfmoord te plegen op 9 juni 68.

Het is daarbij ook niet bedoeld als 'woonhuis' in onze betekenis van het woord: zo zijn er bijv. nergens sporen van verwarming aangetroffen. Het was eigenlijk een onderdeel van het enorme complex dat Nero na de brand van 64 had laten uittekenen en goeddeels ook voltooiën. Een 'paviljoen' (maar dan op de megalomane maat van Nero) dat voor publieke ontvangsten en feesten was bedoeld.

Het is inderdaad de fameuze brand van Rome van juli 64 die aan de basis van dit verhaal ligt. In die mate dat de verdenkingen die (vooral latere) geschiedschrijvers over de mogelijke medeplichtigheid van Nero na quasi 2.000 jaar nog steeds 'de ronde doen'! Want ook al was Nero op het moment dat de brand uitbrak niet in Rome aanwezig, toch wijst de Romeinse geschiedschrijver Tacitus ons op de dubbelzinnigheid van de bronnen: 'het is niet duidelijk of de brand aan het toeval dan wel aan de verdorvenheid van de keizer te wijten was ...' (Ann., XV, 38). Enkele regels verder lezen wij 'dat het gerucht de ronde deed dat Nero op het moment dat Rome in brand stond op de bühne van zijn keizerlijk paleis klom en een lied aanhief over de ondergang van Troje ...' (Tac., Ann., XV, 39). Die andere historicus Suetonius doet er nog een schep bovenop als hij schrijft dat hij dat deed terwijl hij de brand aanschouwde vanop de toren van Maecenas!

Wat voor Tacitus wél duidelijk was, was de omvang van de ramp: 'het was ongetwijfeld de zwaarste en meest verwoestende brand die Rome ooit getroffen heeft' (Ann., XV, 38). Negen dagen lang woedde de brandhaard, die, steeds volgens Tacitus, bij het Circus Maximus begonnen was en vandaar de oudste delen van de stad in de as legde. Van de 14 regio's, waarin Rome sinds Augustus verdeeld was, waren er 3 volledig met de grond gelijk gemaakt en 7 zwaar beschadigd. Tacitus vermeldt ook dat 'Nero, die toen in Antium was, pas naar Rome terugkeerde toen de brand ook zijn paleis bereikt had, waarmee hij de tuinen van Maecenas (op de

Esquilijn) met de Palatijn verbonden had. Maar hij kon niet verhinderen dat het vuur ook de Palatijn, zijn paleis en alle huizen daar rond vernietigde. (Ann., XV, 39).

Suetonius noemde dat huis de 'domus transitoria' (Nero, 31). Wat we ons daar precies bij moeten voorstellen is niet onmiddellijk duidelijk, maar het heeft er alle schijn van dat dit een soort verbindingscomplex moet zijn geweest tussen de Domus Tiberiana op de Palatijn en de 'Horti Maecenati' op de Esquilijn (die sinds de dood van Maecenas in 8 v. C. 'keizerlijk' bezit waren geworden). Dat was – en is nog steeds! – een respectabele afstand, en men gaat er dan ook van uit dat er in die eerste fase doorheen dat complex ook wel doorgangen voor het gewone Romeinse volk zijn geweest.

Na de brand onteigende Nero – hartje Rome! – een gebied van ongeveer 80 ha. om er een nieuw paleis op te bouwen! Suetonius raakt er niet over uitgepraat: 'Het strekte zich uit van de Palatijn tot aan de Esquilijn... Om een idee te krijgen van zijn omvang en zijn pracht volstaat het volgende: in de vestibule was er plaats voor een kolossaal beeld van Nero, van

120 voet. Het huis was dusdanig groot dat er plaats was voor 3 portieken van een mijl lang en een vijver – zeg maar een zee – die omgeven was door gebouwen als steden zo groot. Aan de kanten lagen villas met landerijen, wijngaarden en grasvlakten en bossen met alle soorten wilde en tamme dieren. In de paleisruimten was alles met goud bedekt en versierd met edelstenen en schelpen. Tegen de plafonds van de eetzaal waren ivoeren panelen aangebracht: zij waren geperforeerd zodat er bloemen en parfums door konden worden verspreid. De belangrijkste eetzaal was rond en draaide dag en nacht, zoals de aarde! De baden werden gevoed met zee- en thermaal water. Bij de inwijding ervan zei een tevreden Nero dat hij eindelijk in een menswaardig huis kon wonen!

Het complex was dan ook indrukwekkend: 'niet zozeer omwille van het gebruik van edelstenen en goud – het gebruik van die materialen was in de zich steeds verder verspreidende luxe van Rome ondertussen gewoon en haast banaal geworden. Het bijzondere lag in de bewerkte velden en meertjes met bossen aan de ene kant, en de open ruimte en weidse panoramas aan de andere.' (Tac., Ann., XV, 42). Heel de vallei tussen de **Palatijn, de Coelius en de Oppius** was erdoor ingenomen. Op de Velia (waar later de tempel van Venus en Roma gebouwd zou worden) was de vestibule. Tegen, en ten dele op de Oppius strekte zich van W. naar O. de eigenlijke domus uit. Waar nu het Colosseum staat was er het al genoemde meer, een groot vierkant bassin, en de hele substructuur van de tempel van Claudius op de Coelius werd als een groots nymphaeum met fontein, doorgangen en terrassen allerhande ingericht. Het eigenlijke

domein beperkte zich daarbij niet tot die vallei: de al genoemde **'Tuinen van Maecenas'** op de Esquilijn (vanuit de domus bekeken: aan de achterkant) waren in het hele complex geïntegreerd.

Heel waarschijnlijk was de verbinding van de domus met de lager gelegen vijver onder de vorm van (nooit gebruikte) terrassen aangelegd. Dit model van landschapsarchitectuur, waarbij de onderscheiden onderdelen verspreid over het terrein werden gebouwd en door middel van terrassen onderling verbonden werden, was al van in de laat-republikeinse periode gebruikelijk voor de 'ville suburbane' en vooral de kustvillas in Campanië. De keizerlijke familie bezat een prominent voorbeeld daarvan in Baia. Dat daardoor de hele wegeninfrastructuur in Rome door mekaar gehaald werd, was Nero een zorg ... Hij zag zich immers als de stralende 'Zonnegod', die een nieuw en gouden tijdperk zou inleiden, waarin 'de aarde vruchten zou voortbrengen met een nooit geziene vruchtbaarheid en de goden handenvol goud zouden uitdelen' (Tac., Ann., XVI, 2). Het keizerlijke paleis zou dus het Zonnepaleis worden dat schitterde van het goud. Of hoe je aan praalzucht een ideologische verantwoording kan geven!

Dat, op zijn zachtst gezegd, niet iedereen in Rome gelukkig was met die evolutie weten we uit verschillende bronnen. Zo bekloeg Martialis zich erover dat de hele stad herleid was tot één enkel huis (Mart., Ep., 2), deed al snel het spotticht de ronde dat: 'Rome intussen nog één huis was, en dat de Romeinse burgers naar huis Veii moesten verhuizen, als tenminste dat huis zich al niet tot in Veii uitstreckte!' (Suet., Nero, 39). En toen er in 65 een samenzwering tegen Nero werd opgezet, verklaarde Piso dat de moord op de keizer zou moeten plaatsvinden in 'dat gehate paleis dat opgericht werd met geld dat gestolen was van de burgers!' (Tac., Ann., XV, 52). Het zal Nero dan ook niet lang overleven!

In de domus zelf zullen **Otho** en **Vitellius** (in 69) nog resideren, maar na hen zal de hele 'Neropolis' a.h.w. weggeblazen worden door hun opvolgers. De 'damnatio memoriae' (de 'verbanning uit de herinnering') zal er al onmiddellijk voor zorgen dat de trekken van Nero's gelaat van het kolossale beeld zullen verdwijnen. De aanleg van het Colosseum op de plaats van het 'Stagnum Neronis' (in 80 'ingewijd') heeft ook (in ieder geval de Oostelijke kant van)

de vestibule doen verdwijnen. Als er nog wat van overbleef is dat dan verdwenen onder de tempel van Venus en Roma ('ingewijd' in 135) (het is overigens niet onwaarschijnlijk dat de inplanting van die tempel bepaald is door wat er nog restte van de vestibule van Nero!). En de constructie van de Domus Flavia op de Palatijn heeft (ook in de domus Tiberiana) ook de duidelijkste sporen van Nero's bouwactiviteiten 'gewist'.

Het 'paviljoen' op de Oppius heeft Nero dan nog redelijk lang overleefd. Tegelijk met de opening van Rome – Domus Aurea

het Colosseum werden in 80 ook de 'Termen van Titus' geïnaugureerd, die ingericht waren in (de waarschijnlijk al aanwezige voorzieningen van) de domus aurea.

Het is pas na een brand in 104 dat alles gaat veranderen, en dat 'ingraving' en 'ontmanteling' van het hele complex ervoor zal zorgen dat het bewaard is gebleven!

Trajanus zette na die brand zijn architect Apollodorus van Damascus aan het werk om de 'Termen van Trajanus' te bouwen. Die gebruikte de aanwezigheid van de domus om het platvorm van die Termen gevoelig uit te breiden door de bestaande muren te gebruiken als substructuur en het geheel op die manier in te graven. Vooraf werden alle waardevolle voorwerpen (inclusief de marmerbekleding van wanden en vloeren) vakkundig verwijderd (en waarschijnlijk hergebruikt in de Termen): zo'n ding stop je immers willens en wetens niet in de grond! In tegenstelling tot de domus (die O. – W. was georiënteerd) werden de thermen, zoals van dan af steeds N.O – Z.W. gericht. Het gevolg ervan is dat op de plekken waar de domus niet volstond om de de Termen te 'dragen', de steunmuren niet haaks staan op die domus.

Maar het meest opvallende effect van die ingreep is de paradox van de Domus Aurea: wat geconcipeerd was om van het goud te stralen in het licht, zou voor altijd onder de grond blijven zitten! Het zijn 'grotten' geworden, die na de ontdekking ervan in late 15° E. ook die naam kregen en een bijkomende impuls gaven aan de schilderkunst van bijv. Pinturicchio en Ghirlandaio, die toen in Rome waren voor de beschildering van de Sixtijnse kapel en hun 'handteken' hebben nagelaten in de 'grotten'! Net zoals Raffaël trouwens, die de ornamentale versiering van de 'grotten' als een volledige achtergrond gaat gebruiken in de loggia van het Vaticaan en als het ware als de 'uitvinder' van de 'grotesken' gaat beschouwd worden.

Naast de aparte sfeer die in die kolossale substructuur heerst (de gewelven zijn gemiddeld 10 à 11 m. hoog!) zijn het die 'grotesken' en de andere fresco's ('Achilles bij Scirus', 'Hector en Andromache'), en (schaarse) resten van een nympheum (met mozaïekresten van 'Odysseus en Polyphemos' die de aantrekkelijkheid van het bezoek uitmaken.